

Franz Pocci – Milan Klemenčič

Sogno

*Kraljestvo
domišljije*

SEZONA 2012/13

Lutkovno gledališče Ljubljana

Krekov trg 2, 1000 Ljubljana

Telefon 01 3000 970

info@lgl.si

www.lgl.si

Blagajna LGL je odprta od ponedeljka do petka med 9. in 19. uro, ob sobotah med 9. in 13. uro in uro pred predstavo. Telefon 01 3000 982, 080 2004

Gostovanja in organizirani obiski šol in vrtcev

Edita Golob in Špela Juntos
telefon 01 3000 976 organizacija@lgl.si

Spletna prodaja vstopnic

www.lgl.si

 twitter.com/Lutkovno

 fb.me/LutkovnoGledalisceLjubljana

LGL je član naslednjih združenj

Svet Lutkovnega gledališča Ljubljana

dr. Milena Mileva Blažič (predsednica), mag. Mojca Jan Zoran (namestnica predsednice), mag. Nina Kalčič, Barbara Rogelj, Alojz Sedovnik

Strokovni svet Lutkovnega gledališča Ljubljana

dr. Blaž Lukan (predsednik), Brane Vižintin (namestnik predsednika), Matjaž Loboda, mag. Jasna Vastl, dr. Mateja Pezdirc Bartol

Franz Pocci – Milan Klemenčič

Lutkotečna miniaturna

PREVOD IN PRIREDBA **Miran Jarc**

PREVOD IN PRIREDBA PROLOGA

Anton Debeljak

REŽIJA IN PRIREDBA **Matjaž Loboda**

LIKOVNA PODOBA **Milan Klemenčič**

GLASBA **Borut Lesjak**

LEKTURA **Magda Lojk**

OBLIKOVANJE LUČI **Božidar Miler**

NASTOPAJO

Miha Arh

Asja Kahrmanović

Matevž Müller k. g.

Karel Brišnik / Rok Kunaver

Alenka Pirjavec / Irena Zubalič Žan

Za klavirjem

Davor Herceg k. g. / Jože Šalej k. g.

VODJA PREDSTAVE **Božidar Miler / Alojz Sedovnik** • SCENSKI TEHNIK **Alojz Milošič**

IZDELAVA LUTKOVNIH KOPIJ **Jože Lašič, Zoran Srdić, Tiziana Alberton**

POSLIKAVA LUTKOVNIH KOPIJ **Iztok Bobič, Tiziana Alberton**

KOSTUMSKA OPREMA LUTKOVNIH KOPIJ **Sandra Birjukov, Sarah Brown, Marjeta Valjavec**

NAVEZAVA LUTKOVNIH KOPIJ **Iztok Bobič, Zala Kalan**

PREMIERA 12. OKTOBER 1990 • OŽIVITEV Z NOVO POSTAVITVIJO 20. IN 21. MAJ 2013
LUTKOVNO GLEDALIŠČE LJUBLJANA • KULTURNICA LGL • SEZONA 2012/13

Od fantiča iz Solkana do Lutkovnega gledališča Ljubljana

Milan Klemenčič (1875–1957)

Milan je bil fantič, rojen v Solkanu, ki je pri sedmih letih ostal sirota. Kljub skrbni noni Katarini je gotovo pogrešal toplo družinsko gnezdo in pravljice brezskrbnega otroštva. Na potepanju po Gorici je nekoč zašel v marionetno gledališče znamenitega italijanskega lutkarja Reccardinija in se dosmrtno zaljubil v čarobni svet malih pravljčnih junakov. Po končani gimnaziji je nadaljeval šolanje na slikarskih akademijah v Benetkah, Milanu in v Münchnu. To so bila tudi mesta z nadvse zanimivimi lutkovnimi gledališči in Milan je bil njihov redni gost. Radovedno je opazoval in si skrbno beležil ... Kot občutljiv umetnik je iskal povezave med slikarskimi podobami in možnostjo njihovega oživljanja. Po besedah njegovega sina Sava je bil tudi izvrsten pripovedovalec pravljic. Od tod do lutkovnega gledališča pa ni prav dolga pot.

Malo marionetno gledališče (1910–1917)

Ko je nekoč v Ajdovščini, kjer je Milan Klemenčič takrat služboval, ajdovske otroke navdušilo gostujoče lutkovno gledališče, se je odločil tudi sam: »Počakajte, otroci, vam bom jaz nekaj napravil in pokazal.« Zaprl se je v svojo slikarsko delavnico in se lotil dela. Izbral je besedilo, zasnoval in izdelal oder, lutke in sceno, le obleke je lutkam sešila žena Pepca, ki je edina smela vstopiti v njegov atelje. Po večmesečnih pripravah so se 22. decembra 1910 odprla vrata Klemenčičevega doma v Šturjah pri Ajdovščini in povabljeni gledalci so vstopili v dvorano Malega marionetnega gledališča, v domačo dnevno sobo. Gostje so posedli stole, oglasila se je glasba s starega gramofona, svileni zastor z vitezom na belem konju pa je obsijala trepetajoča svetloba petrolejk. V Šturjah takrat še ni bilo elektrike in tudi gramofon je bil velika redkost.

Zastor se je dvignil in očaranim gledalcem je zastal dih. Na odrčku z odprtino 44 x 23 cm so se gibale 10 cm velike figurice in ob »burnih svetlobnih in scenskih spremembah« uprizarjale Reccardinijevo »tragikomedijo v štirih dejanjih« *Mrtvec v rdečem plašču*. Na gledališkem listu za predstavo, ki je pomenila rojstvo slovenskega lutkovnega gledališča, je zapisano: »Igralci: Milan Klemenčič, Pepca Klemenčič – govorila je Betino, streljala in rožljala z verigami.« Vseh ostalih trinajst vlog je odigral Milan sam. Delovanje Malega marionetnega gledališča je prekinila prva svetovna vojna.

Slovensko marionetno gledališče (1920–1924)

Po vojni se je Klemenčič preselil v Ljubljano, kjer ga je Slovenski gledališki konzorcij imenoval za vodjo Slovenskega marionetnega gledališča, prvega (pol)poklicnega lutkovnega gledališča na področju tedanje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Gledališče je delovalo med letoma 1920 in 1924 v ljubljanskem Mestnem domu, pripravilo petnajst premier, potem pa je kljub navdušenju publike in strokovnjakov predvsem zaradi finančnih težav zaprlo svoja vrata.

Razočarani umetnik se je k svojim lutkam spet vrnil šele čez dobrih deset let. V obdobju Slovenskega marionetnega gledališča si je Klemenčič močno prizadeval, da bi pridobil k sodelovanju slovenske pisatelje. A bera je bila pičla, zato se je vedno znova vračal k svojemu najljubšemu avtorju, grofu Franzu Pocciju. Tako je tudi tokrat posegel po njegovi »igri z neverjetno čarovnijo v štirih dejanjih,« *Sovji grad* iz leta 1869.

Franz Pocci (1807–1876) je bil na Bavarskem dvorni vodja glasbe, sicer pa cenjen glasbenik, pesnik, pisatelj, risar, karikaturist ter znan prijatelj otrok. Za pisanje lutkovnih iger ga je pridobil Klemenčičev vzornik Josef Leonhard Schmid, ustanovitelj Münchenskega marionetnega gledališča, in Pocci je postal njegov hišni avtor. Nekateri so ga imenovali celo lutkovni Shakespeare. Na Klemenčičevem seznamu lutkovnih iger najdemo kar 46 naslovov njegovih del. O svojem junaku Gašperčku je Pocci v spominih zapisal: »Iz Gašperčka sem naredil humorističnega realista, katerega življenjski cilj je samo jesti in piti; izogibal pa sem se seveda prostaščini, saj so bili gledališka publika predvsem otroci, čeprav postopoma tudi odraslih ni bilo nič manj.«

Gledališče Miniaturene lutke (1936–1957)

Z igro *Sovji grad* se je Klemenčič spet vrnil v okrilje svojega slikarskega ateljeja in domače dnevne sobe. Oder gledališča Miniaturene lutke je bil komaj kaj večji od šturskega, »dvorana« pa je lahko sprejela največ trideset povabljenih gledalcev. Vstopnine ni bilo. Pri uprizoritvi so sodelovali družinski člani in prijatelji. Zastor tega gledališča se je prvič dvignil 26. aprila 1936, na sporedu je bil *Sovji grad*. Dve leti kasneje, leta 1938, je Klemenčič z uprizoritvijo predstave *Doktor Faust* dosegel vrhunec svojega ustvarjanja. Leta 1949 je gledališče dobilo nove prostore na Župančičevi 16. Desetega marca je ekipa gledališča na pobudo in v okviru Akademije za igralsko umetnost pripravila interno otvoritveno predstavo *Sovji grad* samo za predstavnike vlade. Frane Milčinski je napisal nov prolog, med gledalci pa so bili Josip Vidmar, Edvard Kocbek, France Bevk, Franc Lubej, Božidar Jakac in Ferdo Kozak z ženami, poleg njih pa še Marjan Breclj, Lado Kozak, Zorka Peršič, Milan Košak, Mitja Ribičič, Filip Kumbatovič, Emil Smasek idr. Leta 1950 je Klemenčič svojo aktivno vlogo pri uprizarjanju predstav predal mladim.

Mestno lutkovno gledališče (1948) – Lutkovno gledališče Ljubljana (1963)

Leta 1948 je bilo v Ljubljani ustanovljeno Mestno lutkovno gledališče, katerega delo je Klemenčič podprl in oddelku za kulturo pri Mestni občini Ljubljana predlagal, naj njegove »miniaturene lutke« služijo kot nekak študijski model in umetniška norma večjega lutkovnega gledališča.« Klemenčiču so soglasno zaupali načrte za nov marionetni oder in likovno zasnovo Poccijevih *Čarobnih gosli*. Režijo je prevzel Jože Pengov, premiera je bila decembra 1951. Petega februarja 1957 je Milan Klemenčič umrl. V naslednjih mesecih je njegov sin Savo zbral skupino prijateljev in z novo zasedbo junija 1957 pripravil spominsko predstavo igre *Sovji grad s Prologom*.

Predstava je, tako kot *Doktor Faust*, v celoti ohranjena in se letos že drugič vrača na oder Lutkovnega gledališča Ljubljana; prvič je bila oživiljena leta 1990. Za tokratno postavitvev smo pripravili kopije lutk, dragoceni originali pa bodo našli svoj prostor v lutkovnem muzeju.

Marioneta

Etimološki slovar nam pove, da marioneta izhaja iz francoske besede *marionnette* (lutka), ki je pomanjševalnica lastnega imena Marion, ljubkovalne oblike imena Marie. Izhodiščni pomen je 'figurica'. Čeprav Francozi besedo *marionnette* uporabljajo v smislu lutke z dodatkom (na vrvici, na palici ipd.), se je to ime pri nas uveljavilo predvsem za lutko na vrvici. Marionete razvrščamo predvsem po dolžini vrvice oziroma navezave, kar omogoča različne uprizoritvene možnosti, vendar pa tudi mi poznamo marionete na žici. Ena izmed njih je Klemenčičeva različica, pri kateri je tenka žica pritrjena na glavo lutke, ostale kretnje pa omogočajo vrvice. Težke sicilijanske marionete, ki sodelujejo v viteških spopadih, pa so obešene na debele žice, ki so navadno pritrjene tudi na roke, ki vihtijo meče. Skratka, vodila in navezave lutk so odvisne predvsem od različnih vsebinskih in tehničnih potreb. Klasična marioneta na vrvicah, kot jo najpogosteje uporabljamo v LGL, spada med najzahtevnejše in po svojih izraznih ter gibalnih zmožnostih med najbolj poetične in občutljive lutke. Če se ji ne posvetiš, kot zahteva, te preprosto ne uboga.

Pripravil Matjaž Loboda

»Če si pameten, boš pametno izbiral želje.«

(Vitez Čukolov, *Sovji grad*, 1. dejanje)

Zgodba igre *Sovji grad* je nadvse preprosta – vitez, začaran v sovo, mora najti nekoga, ki mu bo v želji po uresničevanju želja popuil vsa peresa, kajti šele potem mu bo spet vrnjena njegova prvotna podoba. Naleti na Gašperčka Larifarija, ki si zaželi, da bi postal minister, kajti »Minister biti je lepo! / Živeti med prvaki! / Kolajn ves poln. Glavno so / pa v žepu tisočaki!« A kot minister ves čas potrebuje peresa, da ga z njimi začarani vitez rešuje iz zagatnih situacij. Na koncu ostane brez vsega, kar prinaša ministrski stalež, brez kolajn, tisočakov in podobnega, a dobi Marjeto za ženo.

Ljudsko slovstvo je polno neumnih izbir, kadar gre za želje, in potrjuje tisto od Štirih plemenitih resnic budistične filozofije, ki pravi, da vse trpljenje izvira iz človeške želje po minljivih stvareh. Pozabimo na vojne in lakoto ter se osredotočimo na fenomen izpolnjevanja sicer neizpolnljivih želja. Poglejmo nekaj najbolj znanih primerov iz antične mitologije, iz pravljic in iz vicev. Helijev sin Faetont je od očeta najprej izsilil obljubo, da mu bo izpolnil katero koli željo in s tem dečkovim nejevernim vrstnikom pokazal, da je res njegov oče, potem si je pa zaželel, da bi mu dovolil prepotovati nebo s sončevo vprego. Oče se je s težkim srcem uklonil. Ker je bil deček prešibak, ni zmozel držati smeri, vnela sta se nebo in zemlja, sam pa je strmoglavil v smrt. Podobno obljubo je od vrhovnega boga Zevsa izsilila njegova človeška ljubica Semela, preden si je zaželela, da bi jo obiskal v vsem svojem božanskem sijaju (željo mu je predlagala Zevsova ljubosumna žena Hera). Obljubo je moral izpolniti in Semela je umrla, zadeta od njegove strele (njunega še nerojenega otroka je Zevs rešil iz pepela in si ga všil v stegno, iz katerega se je po predpisnem času rodil Dioniz, bog vina in gledališča).

Tudi Midasa, frigijskega kralja, bi njegova želja skoraj pokončala. Zaželel si je bil namreč, da bi se vse, česar se dotakne, spremenilo v zlato, pri tem pa ni pomislil, da se bo tako zgodilo tudi s hrano in pijačo. Imel je srečo, kajti bogovi so uslišali njegovo prošnjo, naj ga odrešijo tega daru – umil se je v reki Paktol, ki je odtlej polna zlata. Precej znana je tudi pravljica, ki jo je zapisal Perrault, o zakonskem paru in zlati ribici, ki jima obljubi izpolniti tri želje. Žena je lačna in si zaželi klobaso, mož je zaradi tega strašno jezen in nepremišljeno prilepi klobaso na ženin nos, tako da jima ne preostane drugega kot to, da zadnjo željo uporabita za vrnitev v prvotno stanje. Podobno kot v tistem vicu, v katerem se na samotnem otoku znajdejo trije možakarji in ujamejo zlato ribico, ki bo vsakemu izmed njih izpolnila eno željo. Prvi si zaželi, da bi bil v Parizu in – puf – že je tam. Drugi si zaželi, da bi bil v Ljubljani in – puf – že je tu. Tretjemu je dolgčas, pa si zaželi, da bi se prva dva vrnila. Ja, tako je z željami. Pazite, kaj si želite, ker morda to celo dobite.

Magda Lojk

Saprlot!

Sovji grad je Miran Jarc prevedel leta 1936, nemara še kakšno leto prej. Danes, skoraj 80 let pozneje, beremo to miniaturno igrico z nekakšnim dobrovoljnim nasmeškom ob besedah, kot so *igrokaz*, *dasi*, *često*, salamenski ... Kdaj ste nazadnje koga v razburjenju slišali zabentiti »Saprlot!«

Marsikomu, mogoče predvsem mlajšim, so nekatere stare besede danes težje razumljive. Čeprav niso več v rabi, se določen delež arhaizmov ohranja v naši zavesti, saj smo vsi v šolah brali slovenske klasike, od Linharta dalje. Nekaj simpatičnih besed se nam je iz preteklega časa shranilo v tej dramski pravljici. Prav posrečena je zloženska *igrokaz*, ki je stara beseda za 'dramo', skovana v želji, da bi bila slovenščina kar se le da očiščena tujk, sploh neslovanskih. Razlaga za nastanek besede je gotovo odveč. Zelo starinski je izraz *dasi*, ki je skrajšan iz *dasiravno*, *dasiprav*, *dasitudi*, vsi pa pomenijo 'čeprav' (znana, a mlajša, je tudi beseda *četudi*, enakega pomena). Prav tako je zamrla raba besede *često*, ki tako kot njena sodobna ustreznica *pogosto* izhaja iz indoevropskega korena. Oba korena sta bila pomensko povezana s stiskanjem, tlačenjem, trpanjem (v nekaj). Glagol čitati je še danes prisoten v *čitanki* (ki jo je sicer zamenjalo *berilo*), *čitalnici* in *čitljivosti* (npr. pisave), sicer pa ga je povsem zamenjal glagol *brati*. Zelo arhaična in popolnoma iz rabe sta besedici *li* in *tāk*. *Li* je najverjetneje (kot je razbrati iz *Slovenskega etimološkega slovarja* Marka Snoja) okrajšan *ali*, ima pa vlogo podkrepitve vprašanja (*Smem li vprašati?*). *Tāk* je ekspresivni členek, ki stoji na začetku izjave in izraža nestrpnost (Tak, dajte, no!), podobno kot sodobnejši *Ah!* ali *No!* (morda pospremljen z odločnim zamahom roke).

Gašper v vznemirjenosti neprestano vzklika *saprlot*, ki je blag izraz govornikovega čustvenega stanja in razmerja do situacije. *Saprlotu* (tudi *sapralot* ali *saparlot*) sta sorodna *saprabolt* (tudi *sakrabolt*) in *sapramiš* (si lahko mislite!), ki sta k nam prišla prek bavarske nemščine, tja pa iz francoskega izraza *sacre lot*, kar pomeni 'sveta, božja usoda'. Nemški izraz se je (kot razlaga Snój v prej omenjenem slovarju) najverjetneje pomešal tudi s cerkvenolatinским izrazom *sacramentum*, 'zakrament', tudi 'prisega', temu vzkliku pa je zvočno bližji tudi *sakrament*. Takšne kletvice se nam danes zdijo prej hudomušne kot preteče, saj smo navajeni hujših (ali pa zgolj drugačnih), a nekdanje takšno pridušanje gotovo močno vplivalo na prejemnika sporočila, saj je imelo včasih vsako sklicevanje na božje, svete sfere precejšnjo veljavo. Vendarle pa lahko iz konteksta *Sovjega gradu* ugotovimo, da je tudi v času pred drugo svetovno vojno *Saprlot!* že bil povsem nedolžna kletvica.

Sicer pa lahko k arhaičnemu zvenu besedila veliko prispevajo tudi naglasi, na primer *glavé* namesto gláve, *roké* namesto rôle itn. Tudi kvaliteta naglasa lahko opravi svoj delež: besedo *bolj*, na primer, danes običajno izgovarjamo z ozkim o (*bólj*), nekdanje, na kar kaže tudi SSKJ, pa je bila bolj v navadi izgovarjava z ozkim in kratkim o (*bòlj*).

Tole je bilo le nekaj primerov iz Poccijeve gledališke pravljice za kratek skok v bližnjo preteklost jezika. Če utegnemo sovi izpuliti zlato pero, pa se morda znajdemo na kakšnem prekletem srednjeveškem gradu, kjer nam, saprlot, k razumevanju težko pomaga kaj drugega kot dober slovar.

Matjaž Loboda (rojen leta 1942 v Ljubljani) se je lutkam zapisal leta 1953 v tedanjem ljubljanskem Mestnem lutkovnem gledališču z naslovno vlogo v *Obutem mačku*. Kot lutkovni igralec in animator se je skoraj petnajst let »šolal« ob Jožetu Pengovu. Po študiju igre na ljubljanski AGRFT je leta 1968 v LGL prevzel mesto umetniškega vodje (osem let) in dramaturga ter v gledališče pripeljal vrsto znanih piscev, ki so ustvarili značilno slovensko lutkovno dramaturgijo. Deloval je kot igralec in animator, režiser, pisec avtorskih besedil in priredb. Je avtor številnih člankov s področja lutkovne dramaturgije in zgodovine. Dolga leta je doma in v tujini skrbel za promocijo slovenske lutkovne umetnosti, LGL in slovenske lutkovne dediščine. Pripravil je preko petdeset lutkovnih razstav in uredil muzejsko zbirko. S svojim delom nadaljuje tudi še po upokojitvi leta 2006, pri čemer posebno pozornost posveča dragoceni lutkovni zapuščini očeta slovenskega lutkovnega gledališča, Milana Klemenčiča. Leta 1991 je nastal scenarij za njegov filmski portret, leta 2011 monografija *Milan Klemenčič, iskalec lepote in pravljicnih svetov*, tokrat pa (po letu 1990) ponovna ožvitev predstave Klemenčičevega gledališča Miniaturene lutke iz leta 1936 *Sovji grad*.

Lutkovno gledališče Ljubljana sofinancirata
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Mestna
občina Ljubljana – Oddelek za kulturo.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Mestna občina
Ljubljana

Sponzorja

mobi

triglav

ZAVAROVALNICA TRIGLAV, d.o.o.

Medijski pokrovitelji

Lutkovno gledališče Ljubljana

Krekov trg 2, 1000 Ljubljana

Telefon 01 3000 970

info@lgl.si

www.lgl.si

Blagajna LGL (vhod pri grajski vzpenjači)

Odpirta od ponedeljka do petka med 9. in 19. uro,
ob sobotah med 9. in 13. uro in uro pred predstavo.

Telefon 01 3000 982, 080 2004

www.lgl.si

Kartica KU KU vam omogoča nakup vstopnic pri
blagajni in po internetu. Vstopnice za tekoči mesec
si lahko zagotovite v predprodaji.

Gledališki list, sezona 2012/13

Izdalo **Lutkovno gledališče Ljubljana**

Za izdajatelja **Uroš Korenčan**

Urednica **Jera Ivanc**

Lektorica **Magda Lojk**

Fotograf predstave in promocijskega

materiala **Žiga Koritnik**

Oblikovalka **Živa Moškrič**

Tisk **Kocman Grafika, d. n. o.**

Naklada 1000 izvodov

